

uuring

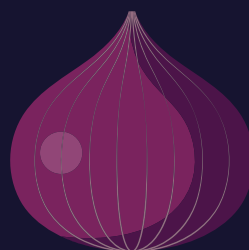
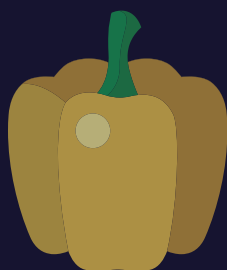
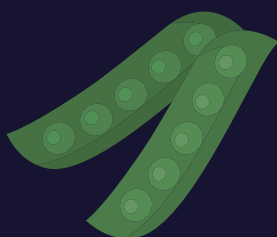
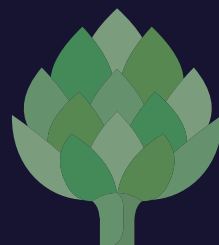
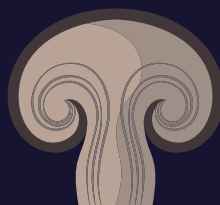
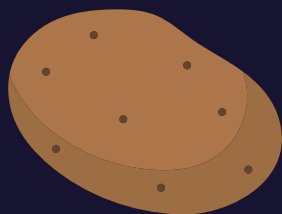

VEGANTOIT LASTEAIAS:

Lapsevanemate kogemused ja
ootused ning lasteaedade
valmisolek ja võimalused
vegantoidu pakkumiseks

Kadri Aavik

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
Ülevaade uuringust.....	3
Lapsevanemad	3
Lasteaiad	3
Tulemused.....	5
Lapsevanemate kogemused ja ootused.....	5
Lasteaed ei paku vegantoitu	5
Lasteaed pakub (mõningaid) vegantoidu võimalusi	7
Lapsevanemate toimetulekustrateegiad ja pingutused vegantoidu saamiseks lasteaias	8
Arvamused vegantoidu hinna osas	9
Lapsevanemate ootused lasteaiale toitlustuse osas.....	10
Lasteaedade valmisolek ja võimalused vegantoidu pakkumiseks	11
Vegantoidu pakkumine lasteaias	11
Vegantoidu hind	12
Kokkuvõte, järeldused ja soovitused	13

Sissejuhatus

Viimaste aastate jooksul on veganlus ehk loobumine loomsetest toodetest¹ Eestis üha enam populaarsust kogunud ning saanud järjest suurema avaliku tähelepanu osaliseks. Kuigi puuduvad andmed veganite osakaalu kohta Eesti elanikkonnas, viitavad veganluse populaarsuse tõusule näiteks Facebooki grupi „Jah, see on vegan!“ jõudsalt kasvav liikmete arv (2018. aasta juuni seisuga oli grupis üle 22 000 liikme) ning järjest suurenev veganlusega seotud päringute arv Eesti Vegan Seltsile.

Kuigi enamike Lääneriikide (nt [USA](#), [Kanada](#), [Ühendkuningriik](#), [Austraalia](#) jt.) ja [Põhjamaade riiklikud toitumissoovitused](#) kiidavad veganluse heaks, [ei pea Eesti riiklikud toitumissoovitused veganlust inimesele sobilikuks toitumisviisiks](#) ning seda nähakse koguni tervist kahjustavana². Eesti peavoolumeedias on viimase paari aasta jooksul kajastust saanud eelkõige vegan-laste tervisega seotud küsimused. Käsitlus on olnud selgelt negatiivne: veganluse kohta on avaldatud müüte ja väärinfot ning meedias sõna saanud arstid ja toitumisteadlased on veganluse (eelkõige laste veganluse) suhtes skeptiliselt meelestatud³. Siiski on viimasel ajal Eesti meedias ilmunud ka üksikuid veganlusse positiivselt suhtuvaid artikleid, kus võtavad sõna veganluse tervisemõjudest teadlikumad meditsiinitöötajad (vt nt [siit](#) ja [siit](#)).

Eesti Vegan Selts tegutseb selle nimel, et veganite elu Eestis hõlbustada, sealhulgas pakkudes põhjalikku ja tõenduspõhist infot vegantoitumise kohta (vt lähemalt www.vegan.ee). Üheks võtmevaldkonnaks on vegan toidu kättesaadavus haridusasutustes, sh lasteaedades. Alates 2018. aasta veebruarist on [Terviseameti kinnitusel lubatud vegantoidu pakkumine lasteaedades](#). Siiski on teada, et tänase seisuga valdavad enamik Eesti lasteaedasadid (täisväärtuslikku) vegantoitu ei paku.

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli tuvastada, millised on (veganitest) lapsevanemate kogemused, soovid ja vajadused seoses vegantoidu pakkumisega Eesti lasteaedades. Keskendume nendele lapsevanematele, kes soovivad, et nende lapse lasteaia pakutaks vegantoitu. Teiselt poolt kaardistasime Eesti lasteaedade võimalusi ja valmisolekut pakkuda lasteaia täistaimset toitu.

¹ Veganlus ei piirdu enamasti vaid toitumisega, vaid veganid väldivad ka teisi (mittesöödavaid) tooteid, mis sisaldavad loomseid komponente või on loomset päritolu. Vaata lähemalt: <http://vegan.ee/veganlusest/kesmis-on-vegan/>

² Aavik, Kadri (2017). "Nonhuman Animals as 'High-Quality Protein': Insistence on the Consumption of 'Meat' and 'Dairy' in the Estonian Nutrition Recommendations". Nibert, David (Toim.). *Animal Oppression and Capitalism. Volume 1: The Oppression of Nonhuman Animals as Sources of Food*. Santa Barbara, California; Denver: PRAEGER Press, 140-165.

³ Aavik, Kadri (2017). Ettekanne „Laste veganlus kui moraalse paanika allikas: laste veganluse meediakajastus Eestis 2014-2017“, Loomaõiguste konverents 2017, Tallinn, Salme Kultuurikeskus (10.11.2017)

Ülevaade uuringust

Uuringu viis läbi Eesti Vegan Selts. Andmeid koguti isetäidetava küsimustiku abil *Google Forms* keskkonnas, aprillis ja mais 2018. Küsimustiku sisuline osa koosnes suuresti avatud küsimustest, millele oli võimalik vastata vabas vormis endale sobiva detailsusastmega. Uuringu käigus koguti andmeid lapsevanematelt ning lasteaedadelt. Tulemuste esitamisel jäävad lapsevanemad ning lasteaiad anonüümseteks.

Lapsevanemad

Linki lapsevanematele suunatud küsimustikule levitati eestikeelsetes veganlusega seotud gruppides Facebookis, sealhulgas vegan lapsevanemate grupis. Isetäidetav küsimustik võimaldas saada juurdepääsu võimalikult paljude lapsevanemate kogemustele ning lühema ajaga, võrreldes näiteks näost-näku intervjuerimisega. Samas tuleb tulemuste tõlgendamisel ja järelduste tegemisel arvestada asjaolu, et saadud vastuseid võib olla mõnevõrra mõjutanud valimi iseselekteeruvus (*self-selection bias*), võrreldes juhuvalimiga. Näiteks võib see tähendada, et uuringus võivad enam olla esindatud need lapsevanemad, kellel oli raporteerida negatiivseid kogemusi, kuna sellistel kogemustel võidakse näha suuremat „uudisväärtust“ ja relevantsust.

Lapsevanematel paluti vabas vormis kirjeldada oma kogemusi vegantoidu saamise kohta nende lapse lasteaias. Lisaks tundsi me huvi konkreetsemate aspektide vastu sellel teemal, mis puudutasid lasteaia poolt pakutud vegantoidu kvaliteeti (kui seda pakutakse), hinda (sh valmisolekut vegantoidu eest lisaks maksta), toimetulekut olukorras, kus lasteaed vegantoitu ei paku ning lapsevanemate ootusi lasteaiale toitlustuse osas.

Lasteaiad

Kõigi Eesti lasteaedade hulgast (<https://www.eesti.ee/est/kontaktid/lasteaiad>) valiti juhuslikult 196 lasteaeda, kellele saadeti palve (lasteaia üldmeiliaadressile) uuringus osaleda ning link küsimustikule *Google Forms* keskkonnas.

Lasteaedadel paluti vastata järgmistele küsimustele:

- Kas Teie lasteaed pakub lastele lapsevanematele soovi korral vegantoitu?
- Kas ja kui palju on vanemate poolt selliseid soovet tulnud?
- Kui pole, siis kas Teie lasteaed oleks valmis sellise soovi korral vegantoitu pakkuma?
- Kas lapsevanemad maksavad/peaksid maksma vegantoidu eest lisatasu? Kui jah, siis kui palju?
- Kui Te vegantoitu pakute, siis kuidas on see korraldatud? Kas toidu valmistavad Teie lasteaia kokad või tellite väljast? Millist vegantoitu pakute? Palun tooge näiteid vegantoidu menüüst.
- Kui Te vegantoitu ei paku/ei soovi pakkuda, siis miks? Millised on takistused?
- Kas Teie lasteaia kokadel (või toitlustusfirmal) on/oleksid piisavad teadmised ja kogemused vegantoidu valmistamisest? (valikvastused „jah“, „ei“, „muu“)

- Millist tuge ja/või teadmisi (nt koolitus kokkadele) vajaksite selleks, et saaksite pakkuda oma lasteaias selleks soovi avaldanud vanemate lastele vegantoidu?
- Kas oleksite potentsiaalselt huvitatud vegantoidu alasest koolitusest lasteaia kokkadele?

Küsimustiku lõpus anti nii lapsevanematele kui lasteaedadele võimalus soovi korral vabas vormis lisada täiendavat uuringu seisukohast relevantset infot.

Tulemused

Lapsevanemate kogemused ja ootused

Kokku osales uuringus 55 lapsevanemat. Neist 78% olid naised, 14,5% mehed ning 7% ei soovinud oma sugu määratleda. 63,6% vastajaid märkis oma peamiseks elukohaks Eesti suurlinna (üle 50 000 elaniku ehk Tallinn, Tartu, Pärnu ja Narva). Ülejäänud vastajad olid pärit Eesti väikelinnadest/asulatest, maapiirkondadest ning 5,5% elas välismaal.

Leidus üksikuid vastajaid, kes ei soovinud, et lapse lasteaias pakutaks vegantoitu või vastasid, et lapsed peaksid sööma loomseid tooteid. Neid kogemusi järgnev analüüs ei kajasta: uuringu eesmärgi kohaselt on keskendunud vaid nende lastevanemate kogemustele, kes soovisid, et nende lastel oleks võimalus lasteaias saada vegantoitu.

Lasteaed ei paku vegantoitu

Ülekaalukalt vastasid lapsevanemad, et nende lapse **lasteaias vegantoitu ei pakuta**, vaatamata lapsevanemate soovile. Selline olukord paneb veganlapsed ning nende vanemad keerulisse seisu, kus lapsel ei ole lasteaias võimalik teha valikut vegantoidu kasuks:

Pea iga söögikorraks pakutakse kas liha või piima, vegantoidu saamine on võimatu. Kui hommikusöögiks pakutakse piimasuppi ning lapsel on kõht tühi, siis laps on möödapäasmatus olukorras. Tavapärased toidud on lihatäidisega pelmeenid, lihapiirukad, vorstivõileivad.

Ühe lapsevanema sõnul oli peamine põhjus, miks ta oma last lasteaeda ei pane, vegantoidu võimaluse puudumine lasteaias. Leidus ka üksikuid vastajaid, kes ei olnud erinevatel põhjustel lasteaialt vegantoitu palunud: näiteks ei julgetud seda teha või eeldati, et lasteaed kindlasti sellist võimalust ei paku.

Mitmed vastajad olid kogenud lasteaia juhtkonna otsest vastuseisu palvele pakkuda lasteaias vegantoitu. Lapsevanemate väljatoodud põhjused, miks lasteaiaid vegantoidu pakkumisest keeldusid, on järgmised.

Välja toodi lasteaedade poolt esitatud nõue, et eritoitu, sh vegantoitu pakutakse ainult meditsiinilistel põhjustel ning arstitõendi olemasolul:

Vegan toit täiesti välistatud, kuna eritoidu saamiseks on vaja arsti kirjalikku tõendit. Ehk siis peab olema meditsiiniline põhjus loomsete produktide mitte tarbimiseks.

„Kooli ja lasteaia toitlustamine ei saa olla koht eksperimenteerimiseks. Seetõttu ei ole Veganmenüü rakendamine [lasteaia nimi] toitlustamisel võimalik. Oleme oma tegevuses konservatiivsed ning erisusi kehtestatud tavamenüüs teeme jätkuvalt ainult arstitõendi (mitte vanema uskumuste või veendumuste) alusel“. [lapsevanema väljavõtte lasteaialt saadud kirjast]

Lasteaed ütles, et pakuvad ainult allergia-arsti tõendiga allergilistele lastele sobivamat toitu (piima- või munavaba). Religioosseid ega eetilisi valikuid ei peeta piisavalt põhjendatuks.

Mõned lasteaiad viitasid vegantoidu pakkumisest keeldumisel seadusandlusele ning Terviseametile, kes lasteaedade sõnul ei luba vegantoitu pakkuda:

„Terviseameti spetsialistid ei poolda ainult taimetoidu pakkumist ja nõuavad, et järgitaks kehtivat seadusandlust“ [lapsevanema väljavõte lasteaialt saadud kirjast]

„Rõhutame, et Terviseamet jääb seisukohale, et vegantoitlustamise mudel eeldab individuaalset lähenemist ning tihedat koostööd lapsevanema, toitlustaja ja tervishoiutöötaja vahel, mis on raskesti rakendatav institutsionaalsel toitlustamisel. Toetame Eesti Lastearstide Seltsi arvamust, et Eesti kliima tingimustes veganlus lastele ei sobi“. [lapsevanema väljavõte lasteaialt saadud kirjast]

Kardeti Terviseameti reaktsiooni, kui peaks välja tulema, et lasteaed pakub vegantoitu:

Direktor on mures, et kui tervisekaitse sisse astub, siis pole neil võimalik põhjendada, miks see laps lihaga tavatoitu ei söö, ilma arstitõendita. Samuti väitis ekslikult, et Terviseameti nõue on iga päev liha anda.

Kuigi uuringu läbiviimise ajaks oli [Terviseamet kinnitanud, et lasteaedades võib vegantoitu pakkuda](#), ei pruukinud lasteaiad sellest veel teadlikud olla.

Toodi välja, et lasteaedade silmis on ebapraktiline ja kulukas teha erandeid vaid ühe või paari lapse pärast:

Ainult ühe lapse pärast nad eraldi menüüd tegema ei hakkaks, sest see oleks kulukas.

Mitmel juhul põhjendas lastaed vegantoidu võimaluse puudumist sellega, et toitlustusteenus ostetakse sisse ning toitlustaja ei paku veganvõimalusi:

Lasteaed ei valmista toitu ise, vaid tellib teenuse toitlustajalt. Toitlustaja otsus on, kas pakub vegan menüüd või ei.

Lapsevanemad viitasid ka lasteaiapersonali eelarvamustele veganite ja veganluse kohta, sealhulgas arvamusele, et lastel on vaja süüa loomseid tooteid:

Kui tegin anonüümses küsitluses ettepaneku vähendada liha ja piima kogust menüüs ning asendada osaliselt köögi-ja kaunviljadega, naerdi koosolekul välja ja direktor avaldas lootust, et ega keegi ometigi mõni päris hull vegan pole.

Kui õpetaja juhuslikult kuulis, et ma ei söö liha (ta ei tea isegi, et tegelikult oleme kodus paduveganid :D), siis võeti minuga ette tõsine vestlus teemal „lapsed vajavad liha“.

Mõne lapsevanema sõnul pakkus lasteaed „lahenduseks“ välja, et laps võib süüa lasteaia põhitoidu menüüs olevaid (juhuslikult) taimseid lisandeid:

Rääkides lasteaia veganlusest, öeldi, et kartuli ja kastme kõrval on ju salat.

Ei pakuta. Võimalus saada praepäeval kartulit kastmeta, supipäeval jääb lauale vaid leib. Sama kehtib ka nt laktoositalumatutele ja teistele allergikutele.

Mõnel üksikul juhul leidsid vanemad, et isegi kui lasteaed vegantoitu pakuks, ei pruugi nad seda oma lastele soovida, kuna ei olda kindel, kas pakutav vegantoit on piisavalt täisväärtuslik. Lasteaiamenüüdele heideti ette halba kvaliteeti ning ebatervislikkust:

Pakutav toit on ebakvaliteetsest toorainest (sulfideeritud kartulid; jookides kindlasti üle 15% suhkrut; värskete salatite osakaal olematu - 1spl täis lapse kohta; kogu toidulauda kirjeldab sõnapaar „kõige odavam“) ning arvan, et ka pärast vegantoidu väljakauplemist need faktorid ei muutuks, seega ei soovi sellise toiduga tegemist teha.

Ma ei ole kindel, kas kasutaksin vegantoidu võimalust, kui see olemas oleks. Nimelt on mu suhtumine lasteaia toitu seni väga skeptiline. Kui oleks ehk EVS-ile tuginev veganmenüü, siis ehk jah, aga muidu... Tahaks, et mu laps sööb mitmekesist ja tervislikku toitu, seega teen selle ise. Vaatamata nõuetele ja kalkulatsioonidele ja millele kõigele veel, pakub lasteaed siiani morssi ja suhkruga teed muust toidust rääkimata. Ei hiilga just tervislikkusega.

Ülaltoodud tsitaadid viitavad lapsevanemate üldisele rahulolematusele lasteaiatoiduga, toidu värskuse, tervislikkuse ja täisväärtuslikkuse osas.

Lasteaed pakub (mõningaid) vegantoidu võimalusi

Olulises vähemuses olid vastajad, kelle lapse lasteaias oli võimalik vegantoitu saada või oldi selle soovi suhtes vastutulelikud. Selliste positiivsemate kogemuste puhul eristusid eralasteaiad ja väiksed lastehoiud, kes olid avatumad vegantoidu pakkumisele või vanemate poolt kaasa pandud toidu soojendamisele ja serveerimisele:

Lasteaia töötajad on väga vastutulelikud. Külmikus on ca 5 erinevat piima (igal lapsel oma) ja neid serveeritakse lastele lahkelt, samuti muu toit, mille vanemad ise kaasa on pannud serveeritakse armastusega. Pole olnud mingit tüli ega teemat sellest, et miks osadel lastel on teine toit (ma olen kuulnud, et osad lasteaiad ei luba toitu kaasa panna kuna siis hakkavad kõik tahtma ja see on ju ebamugav). Lapsed saavad suurepäraselt aru ja on oma tähelepanelikkusega õpetajale abiks kui kellelegi pannakse nõ vale toit siis lapsed kohe ütlevad.

Paar lapsevanemat vastasid, et kuigi lasteaed otseselt põhimenüüs vegantoitu ei paku, on võimalik saada taimseid lisandeid (sojapiim, taimsed jogurtid jne):

Mu 3-aastane laps käib väikeses lastehoius Tallinnas [lastehoiu nimi]. Vegantoitu seal ei pakuta, küll aga saab laps sealt taimseid lisandeid, sojapiima, taimseid jogurteid, puuvilju, leiba jms.

Lapsevanemate toimetulekustrateegiad ja pingutused vegantoidu saamiseks lasteaias

Oma toidu kaasapanek

Ülekaalukalt rakendati olukorras, kus lasteaias ei ole võimalik saada vegantoitu, lahendusena lapsele kodust oma toidu kaasa andmist. Mõnede lapsevanemate kirjeldusest selgus aga, et lasteaed seab selles osas piiranguid või ei luba oma toidu kaasapanemist üldse:

Oma toitu ei ole lubatud kaasa anda. Terviseamet peab teadma, millised on toidu koostisosad, lisaks puuduvad rühmades külmikud ning võimalused toidu säilitamiseks.

Kaasapanemise osas on pigem olnud eitavad vastused või siis, et vanem peab hoolega jälgima, et kaasa pandud toit oleks võimalikult sarnane menüüs oleva toiduga.

Rohkem oli neid lapsevanemaid, kelle lapse lasteaed oli nõus sellega, et lapsevanem paneb lapsele oma toidu kodust kaasa:

Küsisin luba lapsele toit ise kaasa panna. Selgitasin, et meil kodus tarbitakse ainult taimset toitu ja lasteaia menüü ei ole meie arvates tervislik. Vastuväiteid ei olnud ja laps saab iga päev kodust oma toidu kaasa võtta. Toidu soojendamise võimalust ei ole, sellega peab arvestama.

Mõningatel juhtudel – eelkõige eralasteaedades ning väiksemates lastehoidudes oli lasteaiapersonal valmis ka kodust kaasa pandud toitu soojendada ning ühel juhul pakuti vanemale võimalust pakkida kodust kaasa vaid teatud toiduained:

Pakin ise toidu kaasa. Lastehoiust saadetakse nädala menüü mulle meilile, mille järgi valmistan vastavad taimsed toidud. Suhtumine on toetav: mu lapse söök tehakse soojaks ja lapse söömise eest hoolitsetakse hästi. Lisaks on mul palutud tuua ainult toidu mittesobiv osa, nt kaste või kotletid. Kuna teiste toit valmistatakse lastehoiu köögis, siis on toiduvalmistaja ise pakkunud, et eraldab toidu lisandist ühe portsjoni enne nt või lisamist juurde. Nii ei pea ma nt riisi või keedukartuleid ise tooma.

Ülaltoodud tsitaat ilmestab, milliseid lisapingutusi peab lapsevanem tegema vegantoitlustuse puudumisel lasteaias. Iga päev lasteaia põhimenüüs olevate toitude sarnaste taimsete toitude valmistamine on märkimisväärselt ajakulukas tegevus ning lasteaiatoitude veganiseerimine nõuab ka söögitegemise oskust, mida kõigil vegan lapsevanematel ei pruugi olla.

Lasteaiapoolset nõusolekut või „luba“ kodust lapsele vegan toitu kaasa panna ja eriti selle soojendamist lapsele raamistatakse lasteaiapoolse helde vastutulekuna ja pigem positiivse

kogemusena ning ollakse tänulikud, et lasteaed ei sunni last põhimenüüs olevaid loomseid tooteid sööma:

Ma ise annan toidu kaasa termose sees ja olen õnnelik, et lasteaed vähemalt lubab ja ei sunni teda sööma lasteaia toitu.

Siit peegelduvad ühelt poolt lapsevanemate üldiselt madalad ootused lasteaedadele seoses vegantoidu pakkumisega ning suhtumisse veganitesse. Teisalt ilmneb ka, et lapsevanemad ei ole teadlikud oma õigustest ning ei oska või ei julge neid nõuda.

Veganretseptide otsimine ja tooraine viimine lasteaeda

Isegi juhtudel, kus lasteaed oli abivalmis ning avatud vegantoidu pakkumisele, tuli lapsevanematel selle võimaluse saamiseks teha lisapingutusi lisatöö või rahaliste kulutuste vormis, näiteks tutvustada lasteaia kokkadele taimseid retsepte või viia lasteaeda vegan toiduaineid:

Vegantoiu menüüs ei ole, kuid lasteaed on vastutulelik ja võimalusel valmistatakse toit vastavalt minu soovile. Olen saatnud vegantoidu retsepte, samuti viinud toiduaineid, rääkinud mida millega asendada ja õpetanud kuidas teha.

Õnneks on olemas kohapeal köök ja koostöövalmid kokad. Iga päev peame köögist läbi minema ja kooskõlastama, kas nad saavad ise toidu valmistada või peame viima valmistoidu või toiduaineid. Lasteaia juhtkond on meid soosiv, kuna nad tellivad kööki ise taimseid piimasid, jogurteid, tofut jne. Kõik ei ole perfektne, kuid saame hakkama ja lasteaial on huvi seda asja edasi arendada.

Pöördumine kohaliku omavalitsuse poole

Valdavalt on lapsevanemad väljendanud soovi lapsele vegantoiu saada vaid lasteaias ning ei ole vegantoidu võimaluse puudumisel selle küsimusega muude institutsioonide poole pöördunud. Siiski leidis mõni üksik vastaja, kes oli püüdnud probleemile lahendust leida pöördudes kohaliku omavalitsuse poole, kust aga abi ei saadud:

Olen küsinud kohalikust omavalitsusest, kuid nende arvates on mul "alati võimalus lapsed panna sobivasse eralasteaeda või -hoitu".

Pöördusin omavalitsusse ja sealt sain sama vastuse nagu toitlustajalt [..]: Rõhutame, et Terviseamet jääb seisukohale, et vegantoitlustamise mudel eeldab individuaalset lähenemist ning tihedat koostööd lapsevanema, toitlustaja ja tervishoiutöötaja vahel, mis on raskesti rakendatav institutsionaalsel toitlustamisel. Toetame Eesti Lastearstide Seltsi arvamust, et Eesti kliima tingimustes veganlus lastele ei sobi.

Arvamused vegantoidu hinna osas

Vastused küsimusele, kas vegantoidu eest makstakse lasteaias rohkem või kui kas selle eest ollakse nõus rohkem maksma, jagunesid valdavalt kaheks. Mõnevõrra rohkem olid neid,

kes leidsid, et vegantoidu eest võiks rohkem maksta. Summadena nimetati mõnel juhul 1-2 lisaeurot päeva kohta, kuid enamasti ei täpsustatud, kui palju ollakse nõus juurde maksuma.

Mõni vastaja möönis, et kui lasteaias on vaid mõni üksik veganlaps, on erisöögi valmistamine lasteaiapersonalile lisatöö ja ajakulu, mistõttu on toidu kallim hind õigustatud:

On see, et ajakulukam on valmistada mitut eri sööki. Praegu nad valmistavad nn jooksvalt vastavalt oma võimalustele. Lasteaias on 2 veganlast ainult, nii et seetõttu on ka antud olukord mõistetav.

Mitmed vastajad lisasid, et lisatasu korral peaks lasteaed kindlustama, et selle eest saaks laps korraliku ning täisväärtusliku toidu:

Oleksin nõus rohkem maksuma, kui tegu on kvaliteetse, täisväärtusliku ja mitmekülgse toiduga.

Oldi valmis maksuma juurde mõningate vegan vahepalade eest:

Sojapiima jt veganvahepalade-lisandite eest maksan mõned eurot kuus, nende eest küsitud tasu on väike.

Need, kes ei olnud nõus juurde maksuma, tõid peamise põhjendusena välja, et vegan tooraine ei ole loomsetest toodetest kallim ning seetõttu ei ole vegantoidu eest kõrgema hinna küsimine õigustatud:

Ei oleks nõus rohkem maksuma, sest tooraine pole vegantoidul oluliselt kallim kui segatoiduliste menüüs.

Lapsevanemate ootused lasteaiale toitlustuse osas

Ülekaalukalt leiti, et lasteaiad peaksid pakkuma vegantoidu võimalust. Oluliseks peeti, et seda saaks lapsevanemate soovi korral, ilma nõudeta esitada lasteaiale arstitõendit või lisapõhjendusi:

Lapsevanem saaks ise valida (mitte koos arstitõendiga) kas piimavaba, lihavaba või gluteenivaba toit või siis täisvegan

Igas lasteasutuses võiks olla selge küsimus perele, et kas laps hakkab sööma taimset või loomset menüüd ja nii selle alusel igapäevane toitlustus korraldataksegi edaspidi. See võiks realselt avalik valikuvariant olla, mitte, et peab käima eraldi küsimas ja selgitamas.

Mitmed lapsevanemad rõhutasid, et pakutav vegantoit peaks olema tervislik, värsked ja täisväärtuslik:

Et vegantoit oleks värsked ja ei sisaldaks poolfabrikaate. Näiteks võiks ka kõik magustoidud olla ise tehtud, mitte poest osetatud jogurt, mida tihti pakutakse veganmagustoiduna kuna ei osata teha tervislikku vegan magustoitu.

Kvaliteetsed toorained, võimalikult palju eelistada mahedat ja eestimaist, viie peotäie värskete viljade reegli järgimine. Praegu sisaldab absoluutselt iga toidukord rohkelt piimatooteid, mida ma ei toeta ka mitteveganite puhul (lasteaias laialt levinud ülemiste hingamisteede probleemide kiiremaks lahendamiseks jne). Ootan, et toiduained ja ka valminud road oleksid kvaliteetsed ning hästi maitsestatud (sh silmas pidades laste maitsemeeli).

Lisaks rõhutasid mõned lapsevanemad, et peavad oluliseks lasteaia üldist vastutulelikku ja lugupidavat suhtumist selles küsimuses.

Lasteaedade valmisolek ja võimalused vegantoidu pakkumiseks

196-st lasteaiast, kellele saadeti kutse osaleda uuringus, vastas küsimustele vaid 21 lasteaeda. Sellise madala osalusprotsendi taga võib muuhulgas peituda lasteaedade huvipuudus või napid teadmised sellel teemal, lisaks tavapärasele uuringus mitteosalemise põhjustele (nt ajapuudus). Kuna uuringus osalenud lasteaedade arv on väike, tuleb järgnevalt esitatud tulemusi käsitleda esialgsetena. Põhjalikuma ja usaldusväärsema pildi saamiseks antud küsimuses on vaja enamate lasteaedade vastuseid.

Võib oletada, et lasteaedade poolt vastasid küsimustele lasteaedade juhatajad (link küsimustikule saadeti lasteaia üldmeilile), kuid täpsed andmed selle kohta puuduvad.

Vegantoidu pakkumine lasteaias

Enamikes lasteaedades vegantoitu ei pakuta. Vaid üks lasteaed vastas, et neil on vegantoidu võimalus, täpsustamata, mis tingimustel vegantoitu pakutakse. Ühe lasteaia sõnul on vegantoit vajadusel võimalik, eeldusel, et lisaks vanemate soovile tahab ka laps ise vegantoitu süüa.

Viis lasteaeda vastasid, et lapsevanemad ei ole sellist soovi avaldanud. Neist ühe lasteaia sõnul ollakse teatud tingimustel valmis vegantoitu pakkuma:

Siiani pole lastevanematelt seda soovi tulnud. Selliselt juhul kui lapsevanem soovib, tähendab see eraldi menüüde planeerimist, eraldi päevatasu ning ka kokkade nõusolekut teha süüa eraldi. Kindlasti me oleksime valmis erinevateks kokkulepeteks.

Kolm lasteaeda pakuvad vegantoitu juhul, kui selleks on meditsiiniline põhjus ning arstitõend:

Kui veganlus tuleneb lapse tervislikust seisust, siis oleme seda teinud.

Arvan, et veganluse propageerimine lasteaedades on lubamatu, sest laste eest teevad otsuse lapsevanemad ning teatavasti paljudel lastel tekib vegan toidu tarvitamise

korral terviseprobleeme! Oluline, et erimenüü tehakse toiduallergiaga lastele vs toidutalumatuslega lastele! - See on minu isiklik arvamus!

Ühe lasteaia sõnul oleneb vegantoidu pakkumise võimalus toitlustusfirmast, kes neile toitlustusteenust osutab.

Lasteaedades, kus vegantoidu pakutakse, valmistavad selle lasteaia kokad. Kaasatud on ka lapsevanemad, kes toovad lasteaeda mõningaid spetsiifilisi vegan toiduaineid:

Lasteaia kokk köögis teeb. Supp eraldi potis. Asendame toiduaineid vanemate poolt toodud toiduainetega (taimsed viinerid, taimne kotletisegu, ampstükid, riisipiim jne)

Vegantoidu võimaluse puudumise põhjustena toodi välja järgmised asjaolud: vastava soovi puudumine lapsevanemate poolt, lisatöö kokkadele, erinevate tööpindade puudumine köögis erimenüüde valmistamiseks, tooraine kallidus, vegantoodete piiratud kättesaadavus, kokkade/toitlustaja teadmiste ja oskuste puudumine. Selleks, et vegantoidu pakkuda, vajaksid lasteaiad järgmist tuge ja/või teadmisi: täisväärtusliku, piisava kaloraažiga ja mitmekesise vegantoidu valmistamise koolitusi kokkadele, näidismenüüsid, lisaraha ning lisatöötajaid. Paari juhul, kus lasteaed kasutab toitlustusfirma teenuseid, leiti, et on vaja toitlustusfirma valmisolekut vegantoidu pakkuda. Uuringus osalenud lasteaedadest ligi pooled olid potentsiaalselt huvitatud vegantoidu alasest koolitusest lasteaia kokkadele.

Vegantoidu hind

Hinnagud selles osas, kas lapsevanemad peaksid vegantoidu eest juurde maksma, erinesid (sellele küsimusele ei vastanud kõik lasteaiad).

Kuue lasteaia sõnul peaksid vanemad vegantoidu eest juurde maksma. Põhjenduseks toodi, et vegan tooraine on kallim. Viie lasteaia esindajate arvates ei peaks vanemad juurde maksma. Neist üks arvas, et juhul kui vanemad panevad oma lapsele teatud toiduained kaasa, ei ole lisatasu vajalik:

Ei peaks lisatasu maksma, teatud spetsiifilisi toiduaineid toovad oma lapsele ise kodust kaasa.

Viie lasteaia esindajad ei osanud küsimusele vastata, kuna nad ei ole vegantoidu seni pakkunud ning ei ole teinud vastavaid kalkulatsioone.

Kokkuvõte, järeldused ja soovitused

Käesoleva Eesti Vegan Seltsi poolt 2018. aastal läbi viidud **uuringu eesmärgiks oli kaardistada a) lapsevanemate kogemusi ja ootusi seoses vegantoidu võimalustega lasteaias b) lasteaedade valmisolekut ja võimalusi lasteaias vegantoitu pakkuda.**

Andmeid koguti isetäidetava küsimustiku abil Google Forms keskkonnas.

Uuringus osales **55 lapsevanemat. Ülekaalukalt vastasid lapsevanemad, et nende lapse lasteaias vegantoitu ei pakuta**, vaatamata lapsevanemate soovile. Lapsevanemad tõid välja järgmised põhjused, miks lasteaiad vegantoidu pakkumisest keeldusid: a) vanemate vastavat soovi ja eetilisi veendumusi ei peetud piisavaks põhjuseks, vaid nõuti arstitõendit, mis tõendaks, et laps ei saa meditsiinilistel põhjustel loomseid tooteid tarbida b) lasteaiad viitasid seadusandlusele ning Terviseameti regulatsioonidele, mis nende sõnul ei luba vegantoitu pakkuda c) toodi välja, et lasteaedade silmis on ebapraktiline ja kulukas teha erandeid vaid ühe või paari lapse pärast d) lasteaed põhjendas vegantoidu võimaluse puudumist sellega, et toitlustusteenus ostetakse sisse ning toitlustaja ei paku veganvõimalusi e) lasteaia personali eelarvamused veganite ja veganluse kohta, sh arvamus, et lastel on vaja süüa loomseid tooteid.

Mõnel üksikul juhul leidsid vanemad, et isegi kui lasteaed vegantoitu pakuks, ei pruugi nad seda oma lastele soovida, kuna ei olda kindel, kas pakutav vegantoit on piisavalt täisväärtuslik. Lasteaiaamenüudele heideti ette toidu üldist halba kvaliteeti ning ebatervislikkust.

Olulises vähemuses olid vastajad, kelle lapse lasteaias oli võimalik vegantoitu saada või selle soovi suhtes oldi vastutulelikud. Selliste positiivsemate kogemuste puhul eristusid eralasteaiad ja väiksed lastehoiud, kes olid avatumad vegantoidu pakkumisele või vanemate poolt kaasa pandud toidu soojendamisele ja serveerimisele. Paar lapsevanemat vastasid, et kuigi lasteaed otseselt põhimenüüs vegantoitu ei paku, on võimalik saada taimseid lisandeid (sojapiim, taimsed jogurtid jne).

Olukorras, kus lasteaiad valdavalt vegantoitu ei paku, **püüti toime tulla järgmistel viisidel.** Peamise toimetulekustrateegiana kasutati **lapsele oma toidu kaasapanemist** lasteaeda. Lasteaia luba selles osas tõlgendati üldjoontes kui lasteaia poolset heldet vastutulekut, mitte kui elementaarset õigust. Mõned vanemad aga raporteerisid, et lasteaed seab selleks piiranguid või ei luba seda üldse. Siit peegelduvad ühelt poolt lapsevanemate üldiselt madalad ootused lasteaedadele seoses vegantoidu pakkumisega ning suhtumisse veganitesse. Teisalt ilmneb ka, et lapsevanemad ei ole teadlikud oma õigusest saada lapsele lasteaias oma veendumuste kohast toitu (või vähemalt vastav toit lapsele kodust kaasa anda), ei oska või ei julge seda nõuda.

Siiski oli enam neid, kelle lapse lasteaed oma toidu kaasapanekut aktsepteeris. Mõningatel juhtudel **tutvustasid lapsevanemad lasteaiapersonalile veganretsepte või varustasid lasteaeda vegan toorainega.** Juhtudel, kus lasteaed keeldus vegantoitu pakkumast, ei pöördunud lapsevanemad üldjuhul abi saamiseks muude institutsioonide poole. Mõned

üksikud lapsevanemad, kes olid murega **kohaliku omavalitsuse poole pöördunud**, ei saanud sealt abi.

Arvamused vegantoidu maksumuse osas jagunesid valdavalt kaheks. Mõnevõrra rohkem oli neid, kes leidsid, et vegantoidu eest võiksid lapsevanemad rohkem maksta. Näiteks oldi valmis maksuma juurde mõningate vegan vahepalade eest. Samas leiti, et sellisel juhul peaks lasteaed kindlustama, et lisaraha eest saaks korraliku ning täisväärtusliku toidu. Teised leidsid, et lisatasu pole õigustatud, muuhulgas seetõttu, et vegantooraine pole tingimata loomsest toidust kallim.

Peamise ootusena lasteaedadele toodi välja soov, et lasteaedad pakuksid vegantoidu võimalust. Oluliseks peeti, et seda saaks lapsevanemate soovi korral, ilma arstitõendi ega lisapõhjustusteta lasteaiaale. Lisaks rõhutati, et pakutav vegantoi peaks olema tervislik, värske ja täisväärtuslik.

196-st juhuslikult valitud Eesti lasteaiaist, kelle poole pöörduiti palvega uuringus osaleda, täitis küsimustiku 21 lasteaeda. Sellise madala osalusprotsendi taga võib muuhulgas peituda lasteaedade huvipuudus või teadmiste puudumine selle teema osas. Kuna uuringus osalenud lasteaedade arv on väike, tuleb tulemusi käsitleda esialgsetena.

Enamikes lasteaedades vegantoi ei pakuta. Kolm lasteaeda pakuvad vegantoiu juhul, kui selleks on meditsiiniline põhjus ning arstitõend.

Vegantoidu võimaluse puudumise põhjustena toodi välja järgmised asjaolud: vastava soovi puudumine lapsevanemate poolt, lisatöö kokkadele, erinevate tööpindade puudumine köögis erimenüüde valmistamiseks, tooraine kallidus, vegantoodete piiratud kättesaadavus, kokkade/toitlustaja teadmiste ja oskuste puudumine. Selleks, et vegantoiu pakkuda, vajaksid lasteaedad järgmist tuge ja/või teadmisi: täisväärtusliku, piisava kaloraažiga ja mitmekesise vegantoidu valmistamise koolitusi kokkadele, näidismenüüsid, lisaraha ning lisatöötajaid. Paaril juhul, kus lasteaed kasutab toitlustusfirma teenuseid, leiti, et on vaja toitlustusfirma valmisolekut vegantoiu pakkuda. Uuringus osalenud lasteaedadest ligi pooled olid potentsiaalselt huvitatud vegantoidu alasest koolitusest lasteaia kokkadele. Seega võib uuringus osalenud lasteaedade puhul täheldada teatud huvi olla avatud vegantoidu pakkumisele.

Selleks, et Eesti lasteaedadest oleks võimalik saada vegantoiu, on vaja teatud muudatusi nii individuaalsel kui institutsionaalsel tasandil ja ühiskondlikes normides. **Järgnevad uuringutulemuste põhjal tehtud soovitused** on suunatud eelkõige lasteaedadele, kohalikele omavalitsusele ja riiklikele institutsioonidele, kelle pädevuses on laste- ja haridusametuste toitlustamise reguleerimine ja järelevalve, ning ka lapsevanematele:

- Lapsevanemad, kes soovivad, et nende lapse lasteaed pakuks vegantoidu võimalust, peaksid lasteaeda sellest soovist teavitama, isegi juhul, kui on teada, et tõenäoliselt ei ole lasteaed valmis seda soovi rahuldama. Mida rohkem on lastevanemate poolt vastavaid soovide, seda suurem on võimalus, et lasteaedad ajapikku vegantoiu pakkuma hakkavad. On tervitatav, et mõned lasteaedad on juba avatud vegantoidu pakkumisele ning koostööle lapsevanematega selles osas.

Samas aga ei ole enamik lasteaedu erinevatel põhjustel veel valmis vegantoiu pakkuma. Probleemide korral peaks kõigepealt läbi rääkima lasteaia juhtkonnaga ning alles siis pöörduma järelevalveasutuse poole. Riiklikku järelevalvet tervishoiu küsimuses teeb Terviseamet. Lasteaedu haldavad linna- või vallavalitsused, kes teostavad ka teenistuslikku järelevalvet. Enne nende riiklike järelevalveasutuse poole pöördumist võib kaaluda kohaliku omavalitsuse poole pöördumist.

- Tuleb tuua selgust õiguslikku olukorda seoses vegantoidu pakkumisega lasteaedades. Hetkel ei ole Eestis ühtegi vastavasisulist kohtulahendit ega muid selgeid juhiseid vegantoidu pakkumise osas koolieelsetes lasteasutustes. See tähendab praktiliselt, et selles küsimuses ei ole oma õiguste osas selgust lapsevanematel ning oma kohustustest ei ole teadlikud ka lasteaiad. Siiski tuleks lähtuda põhiseaduses sätestatud veendumusvabadusest, mille kohaselt on lapsevanemal õigus kasvatada oma last vastavalt oma veendumustele (paragrahvid 12, 27, 37, 41). Veendumustele vastava toidu pakkumise kohustus on sätestatud ka määruses [Tervisekaitseõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis](#) (paragrahv 5, lõige 8). Seega peaks lasteaed pakkuma lastele toitu, mis on kooskõlas lapsevanemate veendumustega.
- Kindlasti tuleb vaidlustada mõningate lasteaedade poolset keeldu, mille kohaselt ei tohi lapsevanem lapsele lasteaeda sobiva veganvaliku puudumisel oma toitu kaasa anda. Lasteaia poolt vegantoidu mittevõimaldamise korral peab lapsel olema võimalus süüa toitu, mis vastab lapsevanemate eetilistele veendumustele. Ei saa tekitada olukorda, kus laps on sunnitud lasteaias sööma vanemate veendumustele ja/või oma eelistustele ja maistele mittevastavat toitu VÕI nälgima. Sellise olukorra puhul, kus lasteaiatöötajad ei luba lähtuvalt oma negatiivsest suhtumisest veganlusse kui veendumusse lapsevanemal lapsele vegantoiu kodust kaasa anda, võib tegemist olla veganite diskrimineerimisega. Vegantoidu kättesaadavus lasteaias muutub veelgi aktuaalsemaks seoses [Haridus- ja Teadusministri ettepanekuga muuta lasteaias käimine kohustuslikuks](#). Juhul, kui lasteaias käimine on kohustuslik, tuleb lasteaedadel kindlasti tagada vanemate veendumustega kooskõlas oleva toidu kättesaadavus, sest sellisel juhul on laps pandud sundseisu, kus lasteaias käimisest loobuda ei saa.
- Vaidlustada tuleb lasteaedade poolset suhtumist, mille kohaselt on vegantoiu lubatud ainult meditsiiniliste näidustuste ja arstitõendi alusel. Selline nõue peegeldab suhtumist, mille kohaselt on veganlus terviseprobleem, mitte eetilistel, tervislikel, keskkondlikel või muudel kaalutlustel valitud jätkusuutlik eluviis. Vegantoiu peab olema kättesaadav lapsevanemate soovi korral (lähtuvalt vanemate veendumusest) ning selleks ei peaks vanemad esitama lisaselgitusi ega arstitõendit. Lasteaiad ja teised haridusasutused ning riiklikud toitumissoovitused peaksid lähtuma kaasaegsest toitumisteadusest, mille kohaselt on [veganlus inimestele sobiv toitumisviis igas vanuses, sealhulgas lapse- ja noorukieas](#).
- Lasteaedade kokkade väljaõppes tuleks pöörata tähelepanu tervisliku ja täisväärtusliku vegantoidu valmistamisele; lasteaedadele tuleks anda vajadusel lisaressursse personali vastavaks koolitamiseks. Kasutada võib Eesti Vegan Seltsi poolt lasteaedadele koostatud [10 päeva vegantoidu näidismenüüsid](#), mis on Terviseameti poolt heaks kiidetud ning soodsad.
- Vegantoidu pakkumisel lasteaedades võib esialgu (süsteemi juurutamisel) kaaluda lapsevanematele minimaalse lisatasu kehtestamist. Pikemas perspektiivis aga

tuleks võrdse kohtlemise põhimõtet silmas pidades liikuda selle poole, et vegantoit lasteaias ei maksa vanematele rohkem, kui loomsetel toodetel baseeruv toit. Veganitest lapsevanemad ei peaks tegema lisapingutusi ega -kulutusi selleks, et nende laps saaks lasteaias täisväärtuslikku vegantoitu. Siin on oluline roll ka riiklikel põllumajandustoetustel, mis subsideerivad ebaproportsionaalselt palju just liha- ja piimatoodete tootmist, mistõttu ei kajastu nende toodete hinnas nende tegelik tööjõukulu ega keskkonnakahju. Eetilistel ja keskkonnakaalutlustel tuleks need toetused lõpetada ning subsideerida väikse ökoloogilise jalajäljega kohaliku taimse tooraine tootmist. On loogiline, et rohkem peaksid hoopiski maksma need, kelle toitumine põhjustab massilisi kannatusi elusolenditele, suuremat loodusressursside kulu ja keskkonnakahju ning ei saa karistada neid, kes püüdleval eetilise ja keskkonnasäästlikuma eluviisi poole.

- Toitumise küsimust ei tuleks käsitleda vaid kitsa, inimese tervist puudutava meditsiinilise, puhtalt isikliku valiku ja lokaalse Eesti-keskse küsimusena, vaid näha seda poliitilise küsimusena laiemas globaalses kontekstis, olukorras, kus maakera on ökoloogilises kriisis, mis on [suures osas põhjustatud loomade kasvatamisest inimeste toiduks](#). Lähtuda tuleks [ÜRO](#) ja mitmete maailma juhtivate [toitumis-, tervishoiu-](#) ja [keskkonnaorganisatsioonide](#) ning [teadlaste](#) tõenduspõhistest seisukohtadest, mis kutsuvad üles eetilistel, keskkondlikel ja ka tervise kaalutlustel loomsete toodete vähendamisele või neist inimeste toidusedelis täielikult loobumisele. Seejuures on selle muutuse elluviimisel [oluline roll riiklikel ja muudel institutsioonidel ja organisatsioonidel](#).